

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА

Скрябін О.М., к.ю.н., доцент

Запорізький юридичний інститут

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

У статті досліджено психологічні особливості організаторської діяльності адвоката. Виявлено рівень розвитку організаторських здібностей студентів юридичного факультету та адвокатів Запорізької обласної колегії адвокатів, а також надані пропозиції щодо вдосконалення професійно-психологічної підготовки студентів-юристів та адвокатів до організаторської діяльності відповідно до законодавства України.

Ключові слова: організаторська діяльність, професійно-психологічна підготовка, психологічні особливості, юридичний факультет, адвокатська діяльність, організаторські здібності

Скрябин А.Н. ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАТОРСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АДВОКАТА / Запорожский юридический институт Днепропетровского государственного университета внутренних дел Украины, Украина

В статье исследованы психологические особенности организаторской деятельности адвоката. Выявлен уровень развития организаторских способностей студентов юридического факультета и адвокатов Запорожской областной коллегии адвокатов, а также представлены предложения по усовершенствованию профессионально-психологической подготовки студентов-юристов и адвокатов к организаторской деятельности в соответствии с законодательством Украины.

Ключевые слова: организаторская деятельность, профессионально-психологическая подготовка, психологические особенности, юридический факультет, адвокатская деятельность, организаторские способности

Skriabin A.N. PSYCHOLOGICAL FEATURES OF ORGANIZATIONAL ACTIVITY OF ADVOCATE / Zaporizhzhya law institute of the Dnepropetrovsk state university of internal affairs of Ukraine, Ukraine

The psychological features of organizational activity of advocate are explored in the article. The level of development of organizational capabilities of students of faculty of law and advocates of the Zaporizhzhya regional college of the advocates. Given suggestions is exposed in relation to perfection professionally psychological preparation of students of lawyers and advocates to organizational activity in accordance with the legislation of Ukraine.

Key words: organizational activity, professionally is psychological preparation, psychological features, faculty of law, advocate activity, organizational capabilities

Головне призначення адвокатури полягає в наданні юридичної допомоги та захисту прав і свобод громадян. Від того, наскільки вона організована, залежить впевненість кожного громадянина. Сучасний етап розвитку українського суспільства, вимагає вдосконалення організації та функціонування адвокатури. Кримінально-процесуальний Кодекс України від 28 грудня 1960 року [1] регламентує порядок проведення розслідування справи, встановлює послідовність слідчих дій та строки розгляду кримінальної справи, визначає порядок всього судового розгляду і окремих його частин тощо. Стосовно діяльності адвоката такої ретельної нормативної регламентації немає: здійснення підготовки до процесу, складання плану захисту, послідовність реалізації його методів і прийомів залежать більше від професійного досвіду та практичних навичок захисника. У зв'язку з цим постає актуальним питання психологічного дослідження організаторської діяльності адвоката.

Проблеми діяльності адвоката розглядалися такими видатними українськими науковцями, як Т.В. Варфоломєєвою, О.І. Жуковською, В.В. Медведчуком, С.Ф. Сафульком, О.Д. Святоцьким, Д.П. Фіолевським, В.П. Шибіком, а також російськими вченими: Я.С. Аврахом, М.Ю. Барщевським, О.Д. Бойковим, О.М. Ларіним, І.Є. Міловою, В.М. Савицьким, Ю.І. Стецовським. Слід також виділити науковців кінця XIX – початку XX століття, як Є.В. Васьковський, А.Ф. Коні, П.В. Макалінський, І.Я. Фойницький та інші. Що ж до проблеми формування в особистості організаторських умінь, то значний внесок у дослідження цієї проблеми зробили Б.Г. Ананьєв, І.Д. Бех, Л.Г. Божович, Л.С. Виготський, А.Г. Ковальов, В.Н. Мясичев, К.Д. Ушинський. Однак на сьогоднішній день дослідження психологічних особливостей організаторської діяльності адвоката залишається актуальним.

Метою статті є психологічне дослідження організаторської діяльності адвокатів та виявлення рівня розвитку організаторських здібностей у студентів юридичного факультету та адвокатів.

Організаторські здібності особистості є системним сполученням загальних та спеціальних індивідуально-психологічних особливостей суб'єкта, що зумовлюють його готовність до організаторської діяльності і є необхідною умовою успішного оволодіння професією.

Психологічні особливості організаторської діяльності і організаторських здібностей розглядалися А.Г. Ковальовим і В.Н. Мясичевим, які вважають, що складна організаторська діяльність вимагає від організатора знання тієї справи, на яке воно направлене, високого рівня інтелекту, зокрема: спостережливості, гнучкості розуму, творчої ініціативи, певних характерологічних якостей особистості (захопленості справою, відповідального до неї відношення, знання людей та вмілого підходу до них, рішучості і твердості волі). Д.І. Латиніна здійснила спробу формування в дітей організаторських знань, умінь і навичок. Дослідження показало, що їх формування неможливе в молодших школярів через їх психологічну невідповідність, але можливе в підлітків і осіб старшого віку [2].

На думку В.Г. Афанасьєва [3], організувати діяльність означає “створити мережу організаційних відносин, які забезпечують, перш за все, цілісність керованої системи, доцільні стосунки, найбільш ефективно взаємовідношення її компонентів, найбільш доцільні відносини координації і субординації між ними”.

Основи фізіології праці адвоката спираються на вчення І.П. Павлова про динамічний стереотип, умовні і безумовні рефлекси і системи сигнальних зв'язків, а також на фізіологічні основи наукової організації праці, розроблені І.М. Сеченовим. Наукова організація праці адвоката немислима без об'єктивних знань про фізіологічні явища, що відбуваються в організмі будь-якої людини в процесі його роботи або відпочинку. До числа таких явищ відносяться стомлення і виконання вправ. Тому важливим елементом організації праці адвоката є фізіологічна раціоналізація його способу життя і професійної діяльності [4, 143].

Відомий російський вчений Н.Є. Веденський та його учні провели експериментальну роботу, яка довела значення організації праці і зв'язок з продуктивністю її результатів. Виходячи з вивчення закономірностей роботи головного мозку людини і його нервової системи, були виведені наступні правила:

- у всяку працю треба входити поступово;
- правильна організація праці вимагає певної рівномірності і ритму;
- послідовність і систематичність у роботі забезпечують високу продуктивність;
- праця і відпочинок повинні змінювати один одного;
- здоровий товариський клімат в колективі стимулює трудову діяльність працівника і створює добрий емоційний настрій [5, 95].

Для виявлення сутності та значущості організаторської діяльності адвокатів провели опитування 55 адвокатів Запорізької обласної колегії адвокатів і з'ясували, що організаторська діяльність адвоката виявляється в декількох напрямках: а) самоорганізації, що виражається в дисциплінованості, правильному розподілі часу, чіткому виконанні прав та обов'язків адвокатів; б) організація спільної роботи з іншими організаціями та підприємствами; в) організація підлеглих (помічників адвокатів, секретаря).

Організаторська діяльність адвокатів проявляється в тому, що захисник повинен наперед продумувати основні аспекти роботи з клієнтом, головні питання, що виникають або можуть виникати на досудовому розслідуванні справи та в суді, організовано прогнозувати варіанти розвитку подій та наслідки вчинення певних процесуальних дій. На попередньому етапі адвокат наперед повинен скласти перелік питань, які йому потрібно буде з'ясувати та вирішити. Організаторська діяльність проявляється також і в керівництві спілкування адвоката з учасниками кримінального процесу на досудовому слідстві та суді. За допомогою правильно організації діяльності адвоката професійні дії будуть продуманими, логічними та послідовними. Адвокат повинен наперед визначати свою зайнятість на день, на тиждень, коли саме він повинен ознайомитися з матеріалами справи, скласти заяви, клопотання, написати апеляційні скарги та приймати участь у досудовому розслідуванні справи та в суді. Таким чином, ретельна підготовка до захисту, продумана організація його здійснення, складання плану дій дають адвокату можливість швидко і чітко формулювати свою думку з виникаючих у

суді питань, добиватися позитивного рішення на користь клієнта. Послідовна лінія захисту повинна продовжуватися і в ході судового розгляду справи, де адвокат повинен ретельно спланувати захист клієнта, спланувати запитання особам, які беруть участь у справі, скласти питання експерту, надати суду докази тощо. Така організація діяльності адвоката є попередньою, оскільки, залежно від ходу досудового слідства та розгляду справи в суді, такий план організації дій адвоката може корегуватися та змінюватися, що потребує від адвоката добре розвинутого мислення, яке допоможе в короткий час змінити тактику захисту свого клієнта. На думку Г.М. Шафіра [6, 71], тактика дій захисника – це система правил і прийомів роботи захисника, обов'язкових для найбільш успішної діяльності, мистецтво такого поєднання і розміщення законних засобів захисту, що дозволяє захиснику найкращим чином вирішити свою задачу.

На думку О.Ф. Скакун [7, 357], організаційний аспект діяльності адвоката виражається в:

- 1) представництві в суді інтересів клієнта винятково на основі договору-доручення, складеного в писемній формі. Неприпустимим є включення в зміст договору-доручення умови про обов'язок досягнення результату, необхідного клієнтові;
- 2) підготовці до процесу (складання плану, продумування лінії захисту) на основі знання особи підзахисного, його психології, мотивів злочину, причин і умов, що цьому сприяли;
- 3) умінні коригувати план по ходу виявлення нових обставин, знаходити серед великого числа доказів такі, котрі виправдували б підзахисного або зм'якшували його провину;
- 4) умінні використовувати в судовому процесі прийоми і методи, вироблені адвокатською практикою і власним професійним досвідом.

Організаційний аспект діяльності адвоката вимагає таких якостей, як самодисципліна, сила волі, самостійність, наполегливість, рішучість, підпорядкування трудовому розпорядкові, встановленому в колегії (консультації). На нашу думку, для ефективного виконання та організації професійної діяльності адвокату повинні бути притаманні додатково і такі якості, як: ініціативність, самостійність, рішучість, цілеспрямованість, самоорганізованість, зібраність, нервово-психічна стійкість, адекватна самооцінка, середній рівень домагань, висока мотивація досягнення успіху, помірна схильність до ризику, чуйність і довіра до колективу, терплячість, хороша пам'ять, гнучкість поведінки, самовладання, вимогливість, обережність, винахідливість, жорсткість, цілеспрямованість, відкритість, поміркованість.

Після теоретичного дослідження організаторської діяльності адвоката ми вирішили провести практичне дослідження, яке було спрямоване на виявлення рівня розвитку організаторських здібностей студентів юридичного факультету та адвокатів. Дослідження проводилося в м. Запоріжжі. Досліджуваними виступили – 74 студенти юридичного факультету 2-го курсу ЗЮІ ДДУВС (40 чоловіків та 34 дівчат), 44 студенти юридичного факультету 5-го курсу ЗЮІ ДДУВС (27 чоловіків та 17 дівчат), 35 адвокатів Запорізької обласної колегії адвокатів зі стажем роботи від 1 до 5 років (22 чоловіків та 13 жінок), 20 адвокатів Запорізької обласної колегії адвокатів зі стажем роботи від 5 до 10 років (13 чоловіків та 7 жінок). З метою виявлення рівня організаторських здібностей у студентів юридичного факультету та адвокатів, нами використовувалась методика В. В. Синівського та В.О. Федорошина для виявлення та оцінки організаторських здібностей (методика “КОС-1”) [8, 102]. Анкетна частина методики “КОС-1” пропонувала студентам та адвокатам питання, відповіді на які могли бути тільки позитивними або негативними, тобто «так» або «ні». Відповіді досліджуваних будувалися на основі самоаналізу поведінки в тій або іншій ситуації.

Загальний рівень організаторських здібностей визначався на основі оціночного коефіцієнту (К), відповідно до якого визначався рівень розвитку організаторських здібностей: оцінка 1 – низький рівень; оцінка 2 – рівень нижче середнього; оцінка 3 – середній рівень; оцінка 4 – високий рівень; оцінка 5 – дуже високий рівень.

Результати тестування студентів та адвокатів наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

**Динаміка показників рівня розвитку організаторських здібностей
у студентів юридичного факультету та адвокатів**

Рівні розвитку організаторських здібностей											
Низький		Нижче середнього		Середній		Високий		Дуже високий		Усього	
осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Студенти юридичного факультету 2-го курсу ЗЮІ ДДУВС											
2	2,70	29	39,19	38	51,35	4	5,40	1	1,35	74	100
Студенти юридичного факультету 5-го курсу ЗЮІ ДДУВС											
-	-	10	22,73	19	43,18	10	22,73	5	11,36	44	100
Адвокати зі стажем роботи від 1 до 5 років											
-	-	1	2,86	10	28,57	18	51,43	6	17,14	35	100
Адвокати зі стажем роботи від 6 до 10 років											
-	-	-	-	2	10	9	45	9	45	20	100

У таблиці 1 вказаний рівень розвитку організаторських здібностей студентів юридичного факультету та адвокатів у кількості осіб та відповідно до кількості – відсотки цих осіб. За методикою “КОС-1”, студенти юридичного факультету, які мають низький рівень розвитку організаторських здібностей, характеризуються вкрай низьким рівнем розвитку схильностей до організаторської діяльності.

Студенти юридичного факультету, які мають рівень розвитку організаторських здібностей нижче середнього, зазнають труднощі в організації своєї діяльності, погано орієнтуються в незнайомій ситуації та недосконало готуються до практичних та семінарських занять. У таких студентів прояв ініціативи в суспільній діяльності вкрай занижений, у багатьох справах вони вважають за краще уникати прийняття самостійних рішень.

Студенти юридичного факультету та адвокати, які мають середній рівень розвитку організаторських здібностей, прагнуть до контактів з людьми, не обмежують коло своїх знайомих, обстоюють свою думку, планують свою роботу. Проте “потенціал” цих схильностей не відрізняється високою стійкістю. Ця група досліджуваних потребує подальшої серйозної і планомірної виховної роботи з ними по формуванню і розвитку їх організаторських здібностей.

Студенти юридичного факультету та адвокати, які мають високий рівень розвитку організаторських здібностей, не губляться в новій обстановці, швидко знаходять друзів, постійно прагнуть розширити коло своїх знайомих, займаються суспільною діяльністю, допомагають близьким, друзям, проявляють ініціативу в спілкуванні, із задоволенням беруть участь в організації суспільних заходів, здатні ухвалити самостійне рішення у важкій ситуації. Усе це вони роблять не з примусу, а згідно з внутрішнім спрямуванням.

Та група юристів та адвокатів, які мають дуже високий рівень розвитку організаторських здібностей, мають потребу в організаторській діяльності, і активно прагнуть до неї. Для них характерні швидка орієнтація у важких ситуаціях, невимушеність поведінки в новому колективі. Досліджувані цієї групи ініціативні, беруться до важливих справ і не бояться складних ситуацій, приймають самостійні рішення, відстоюють свою думку і досягають, щоб вона було прийнята товаришами. Вони люблять організовувати свою діяльність, заходи, настірні в діяльності, яка їх приваблює. Вони самі шукають такі справи, які б задовольняли їх потребу в організаторській діяльності.

Після аналізу результатів, наведених у таблиці 1, ми дійшли таких висновків: загалом, кількість студентів 5-го курсу з високим та дуже високим рівнем організаторських здібностей переважає в порівнянні з кількістю студентів 2-го курсу навчання. На нашу думку, це пов'язано з розвитком організаторських здібностей, які формуються в процесі життя та навчання у вищих навчальних закладах. Також нами було виявлено, що студенти 2-го та 5-го курсів, які мали високий та дуже високий рівень організаторських здібностей, мали високу успішність у навчанні. За допомогою індивідуальних бесід зі студентами нами було виявлено, що студенти, які мають дуже високий рівень організаторських здібностей, були старостами груп та із задоволенням брали участь в організації діяльності своїх груп, були здатні приймати самостійне рішення за групу. Такими чином, навчально-виховний процес ЗЮІ ДДУВС сприяє розвитку організаторських здібностей студентів-юристів.

Результати тестування адвокатів, які мали стаж роботи від 6-10 років, показники рівня організаторських здібностей були вище ніж в адвокатів, які мали стаж роботи від 1-5 років. На нашу думку це пов'язано з практичною діяльністю адвокатів, які організують свою роботу до підготовки та при участі по справі. Так, відповідно до статті 5 Закону України “Про адвокатуру” від 19 грудня 1992 року [9] організаторська діяльність адвокатів реалізується при наданні консультації та роз'яснень з юридичних питань, усних і письмових довідок щодо законодавства; складання заяв, скарг та інших документів правового характеру; посвідчень копії документів у справах, які вони ведуть; здійснення представництва в суді, інших державних органах, перед громадянами та юридичними особами; надання юридичної допомоги підприємствам, установам, організаціям; здійснення правового забезпечення підприємницької та зовнішньоекономічної діяльності громадянам і юридичним особам, виконання своїх обов'язків відповідно до кримінально-процесуального законодавства у процесі дізнання та досудового слідства.

Таким чином, нами виявлено, що організаторська діяльність адвоката має важливе значення в практичній діяльності захисників. У зв'язку з цим, для того, щоб підвищити рівень організаторських здібностей адвокатів та надання фізичним та юридичним особам кваліфікованої допомоги, потрібно:

По-перше: у навчально-виховний процес вищих навчальних закладів, які готують юристів, запровадити активні форми та методи навчання, які будуть спрямовані на розвиток організаторських здібностей студентів та професійно-важливих якостей, які необхідні для ефективного виконання організаторської діяльності майбутніми адвокатами;

По-друге: внести зміни в порядок підвищення кваліфікації адвокатами України, затвердженого Рішенням Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури від 3 вересня 2010 року № V/21-421 [10], у якому передбачити, що адвокати повинні бути професійно-психологічно підготовлені до виконання професійних обов'язків та підвищувати свою професійну та психологічну підготовку.

По-третє: для виявлення психологічної готовності адвокатів щорічно проводити тестування захисників, за допомогою спеціальних психологічних тестів. Обов'язок по проведенню тестування адвокатів покласти на обласні колегії адвокатів, яким надати право видавати довідку адвокатам щодо їх психологічної підготовки. Для виявлення організаторських здібностей адвокатів використовувати методика В.В. Синівського та В.О. Федорошина для виявлення та оцінки організаторських здібностей (методика “КОС-1”).

Професійно-психологічна підготовка адвокатів значною мірою сприятиме підвищенню рівня успішності виконання професійного захисту громадян у країні. Перспективою подальшого дослідження може стати виявлення юридично – психологічних аспектів комунікативної, конструктивної, засвідчувальної, пошукової діяльності адвокатів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон України від 28 грудня 1960 р. № 1001-05 (із змінами та доповненнями) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Киян А.П. Лидерство как психологическая проблема / А.П. Киян / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2001_3_2/doc_pdf/kiyan.pdf.

3. Афанасьев В.Г. Человек в управлении обществом / В.Г. Афанасьев. – М.: Политиздат, 1997. – 102 с.
4. Лубшев Ю.Ф. Адвокат в уголовном деле: [учебно-практическое пособие] / Ю.Ф. Лубшев / [под ред. д-ра юрид. наук, проф. И.Б. Мартковича]. – М.: Юристь, 1997. – 408 с.
5. Алексеев В.Б. Научная организация труда в аппарате судов и учреждений юстиции: [учебник] / В.Б. Алексеев. – М.: Юрид. лит., 1984. – 160 с.
6. Шафир Г.М. Некоторые вопросы методики и тактики защиты на предварительном следствии / Г.М. Шафир // Вопросы защиты по уголовным делам. – 1967 – С. 68–89.
7. Скакун О.Ф. Юридична деонтологія: підручник / О.Ф. Скакун. – Харків: Еспада, 2008. – 400 с.
8. Беседин А.Н. Книга практического психолога: ч. 1. / А.Н. Беседин, И.И. Липатов, А.В. Тимченко, В.Б. Шапарь; [худож. оформитель В.М. Толдин]. – Х.: РИП “Оригинал”, фирма “Фортуна-пресс”, 1996. – 302 с.
9. Про адвокатуру: Закон України від 19.12.1992 № 2887-ХІІ (із змінами та доповненнями) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2887-12>.
10. Порядок підвищення кваліфікації адвокатами України затвердженого Рішенням Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури від 3 вересня 2010 року № V/21-421 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vkka.gov.ua/index.php?page=news&id=50>.

УДК 316.334.3 : 34 : 316.42

ЛЮДИНА ЯК СУБ'ЄКТ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ: ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Удовика Л.Г., к.філос.н., доцент

Запорізький національний університет

Стаття присвячена філософсько-правовому аналізу людини як індивідуального суб'єкта інституційної підсистеми права в умовах глобалізації. Обґрунтовується теза активізації людини як індивідуального суб'єкта правової системи, зростання суб'єктивного чинника й відповідні зміни в правовій системі в умовах глобалізації.

Ключові слова: глобалізація, інституційна підсистема, людина, правова система, права людини.

Удовика Л.Г. ЧЕЛОВЕК КАК СУБЪЕКТ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ: ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ / Запорожский национальный университет, Украина

Статья посвящена философско-правовому анализу человека как индивидуального субъекта институциональной подсистемы права в условиях глобализации. Обосновывается тезис активизации человека как индивидуального субъекта правовой системы, рост субъективного фактора и соответствующие изменения в правовой системе в условиях глобализации.

Ключевые слова: глобализация, институциональная подсистема, человек, правовая система, права человека.

Udovika L.G. HUMAN AS A SUBJECT OF A LEGAL SYSTEM: FEATURES OF DEVELOPMENT UNDER GLOBALIZATION / Zaporizhzhya national university, Ukraine

The article deals with philosophical and legal analysis of the human as an individual entity institutional subsystem rights under globalization. Substantiated thesis about intensification of human as an individual entity of the legal system, about the subjective factor of growth and corresponding changes in the legal system under globalization.

Key words: globalization, institutional subsystem, human, legal system, human rights.

У підвищенні рівня організації суспільної системи в умовах глобалізації, ступеня її керованості, у вирішенні проблем і протиріч, що загрожують існуванню цивілізації зростає роль права. Тенденція зростання ролі й значення права в житті суспільства й усього людства в умовах глобалізації, у забезпеченні його стабільності й функціонування корелюється із тенденцією